

“MEXANIKADA SAQLANISH QONUNLARI” MAVZUSINI O‘QITISHDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING O‘RNI

dotsent A.I.Xudayberdiyeva, assistent G.T.Rasulova, 4-kurs talabasi S.Q. Komilov

Toshkent kimyo-texnologiya instituti

Bugun jamiyatimizda qanday yutuq va marralarga erishgan bo‘lsak, ularning zamirida biz tanlagan va butun dunyo e’tirof etgan, “O‘zbek modeli” deb nom olgan taraqqiyot yo‘li turibdi. Ana shu yo‘lning ajralmas qismi bo‘lgan, yoshlarimizning ongu tafakkurini, hayotga bo‘lgan munosabatini tubdan o‘zgartirgan ta’lim-tarbiya sohasi rivoji, har tomonlama etuk avlodni tarbiyalash, yuqori malakali kadrlar tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etmoqda.

“Bizning eng katta tayanchimiz va suyanchimiz, hal qiluvchi kuchimiz yoshlar” degan shior hayotimizda tobora o‘zining yaqqol o‘z ifodasini topmoqda.

XXI asr O‘zbekistonda madaniyat, iqtisodiyot, fan va texnika, ijtimoiy-siyosiy innovatsiyalar asri sifatida boshlandi va ana shunday sharoitda barkamol shaxs, yuqori malakali mutaxassislarini tayyorlash nafaqat pedagogik, balki ijtimoiy zaruratga aylandi.

Pedagogik texnologiyalarning umumiy tavsifi: O‘zbekiston Respublikasi ta’lim muassasalarini maxsus tayyorlangan pedagogik kadrlar bilan ta’minlash, ularning ish jarayonida raqobatga asoslangan muhitni yuzaga keltirish, o‘quv-tarbiya jarayonini sifatli o‘quv adabiyotlari bilan va ilg‘or pedagogik texnologiyalar bilan ta’minlash kabi masalalarni amalga oshirishni nazarda tutadi. Ushbu vazifalarni amalda bajarish har bir ta’lim muassasasining bevosita burchi hisoblanadi. Ta’lim-tarbiya jarayoniga pedagogik texnologiyalarni muvaffaqiyatli ravishda tadbqiq etish har bir fan o‘qituvchisining maxsus bilim va ko‘nikmalarga hamda pedagogik amaliyotda zarur bo‘ladigan metodik tayyorgarlikka ega bo‘lishini taqozo etadi. Shu o‘rinda ta’kidlash kerakki, pedagogik texnologiya atamasining o‘ziga ham shu soha bo‘yicha izlanishlar olib borgan har bir olim o‘z nuqtai nazaridan kelib chiqqan holda ta’rif bergan. Masalan: “Pedagogik texnologiya psixologik va pedagogik o‘gitlar yig‘indisi bo‘lib, shakllar, metodlar, usullar, o‘qitish yo‘llari, tarbiyaviy vositalarning maxsus to‘plamidir. Ayni zamonda u pedagogik jarayonnig tashkiliy metodik omilini ham bildiradi”(V.Lixachev).

“Pedagogik texnologiya - o‘quv jarayonini amalga oshirishning mazmunli texnikasi”(V.P.Bespalko) “Pedagogik texnologiya-rejalashtirilgan o‘qitish natijalariga erishish jarayoni tavsifi”(LP.Volkov).

“Pedagogik texnologiya-talaba va o‘qituvchining ularga zarur sharoit yaratish orqali o‘quv jarayonini loyihalashtirish, tashkil etish hamda o‘tkazish bo‘yicha ular pedagogik faoliyatining har tomonlama o‘ylangan modelidir”(V.M.Monaxov).

“Pedagogik texnologiya - pedagogik maqsadlarga erishishda foydalaniladigan shaxsiy imkoniyatlar, jihozlar va metodologik vositalarda amalda bodishining tizimli yig‘indisi va tartibini bildiradi”(M.V.Klarin).

“Pedagogik texnologiya-o‘zida turli mualliflar (manbalar)ning barcha ta’riflari mazmuni qamrab oluvchi mazmuniy umumlashma hisoblanadi.”(G.K.Selevko).

Shunday qilib, bu ta’riflardan ko‘rinadiki hozircha bu tushunchaga to‘liq va yagona ta’rif qabul qilinmagan. Ushbu ta’riflar orasida YUNESKO tomonidan berilgan ta’rif maqsadga muvofiq sanaladi. Unga ko‘ra:

“Pedagogik texnologiya-o‘qitish shakllarini optimallashtirish maqsadida o‘qitish va bilimlarni o‘zlashtirish jarayonida inson salohiyati va texnik resurslarni qodlash ularning o‘zaro ta’sirini aniqlashga imkon beradigan tizimli metodlar majmuasidir.

Bu ta’riflar tahlilidan ko‘rinadiki, pedagogik texnologiya natijani qo‘lga kiritish uchun ta’lim doirasida zarur bo‘lgan vositalar tizimini rejalashtirish va tadbqiq etish degan xulosaga kelish mumkin.

Ta’lim texnologiyasi deganda ta’limning belgilangan maqsadi va o‘quvchining bilim darajasiga ko‘ra o‘quv faoliyatini boshqarishning nazariy loyihasi va pedagogik tizimning amalda bajarilishini ta’minlovchi zarur vositalar majmuasi tushuniladi.

Hozirgi vaqtda jahonning rivojlangan mamlakatlaridagi ta'lim tizimida qo'llanilib kelinayotgan va didaktikada ishlab chiqilgan pedagogik texnologiyalar zarni bo'ladigan metodik tayyorgarlikka ega bo'lishini taqozo etadi. Shu o'rinda ta'kidlash kerakki, pedagogik texnologiya atamasining o'ziga ham shu soha bo'yicha izlanishlar olib borgan har bir olim o'z nuqtai nazaridan kelib chiqqan holda ta'rif bergan. Masalan: "Pedagogik texnologiya psixologik va pedagogik o'gitlar yig'indisi bo'lib, shakllar, metodlar, usullar, o'qitish yo'llari, tarbiyaviy vositalarning maxsus to'plamidir. Ayni zamonda u pedagogik jarayonning tashkiliy metodik omilini ham bildiradi"(V.Lixachev).

Shu munosabat bilan hozirgi zamon pedagogik texnologiyalarini quyidagi mazmundagi yo'nalishlarga qaratilganligini qayd etmoq lozim.

1. Shaxs strukturasiga modjallanganligiga ko'ra:

- bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishga modjallangan pedagogik texnologiyalar;
- aqliy faoliyat usullarini shakllantirishga qaratilgan aqliy faoliyat texnologiyalari;
- estetik va axloqiy munosabatlarni tarkib toptirishga modjallangan hissiyotiy - axloqiy texnologiyalar;
- ijodiy faoliyatni rivojlantirishga qaratilgan evristik texnologiyalar;

2. Mazmuni va tuzilishiga ko'ra:

- ta'lim-tarbiya berishga qaratilgan texnologiyalar;
- dunyoviy va diniy ta'limga modjallangan texnologiyalar;
- umumta'lim va kasb ta'limi texnologiyalari;
- insonparvarlik va texnokratik ta'lim texnologiyalari;
- xususiy predmet texnologiyalari;
- mono va kompleks (majmua) texnologiyalari;

3. Ta'lim-tarbiya jarayonida o'quvchi shaxsining tutgan o'rniga ko'ra bodadigan pedagogik texnologiyalar:

- avtoritar texnologiyalar;
- didaktosentrik texnologiyalar;
- shaxsni har tomonlama rivojlantirishga qaratilgan texnologiyalar;
- insonparvarlik va hamkorlik texnologiyalari;
- erkin tarbiya texnologiyalari;

4. Hozirgi zamon ta'lim tizimida yetakchi rol o'ynayotgan an'anaviy ta'limni mazmunan yangilash va ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etishni tubdan o'zgartirishga qaratilgan texnologiyalarni didaktik maqsadlariga ko'ra quyidagi guruhlariga ajratish mumkin:

- pedagogik munosabatlarni insonparvarlashtirish va demokratlashtirishga qaratilgan pedagogik texnologiya;
- o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish va ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishga qaratilgan pedagogik texnologiyalar;
- ta'lim jarayonini tashkil etish va boshqarishning samaradorligini oshirishga qaratilgan pedagogik texnologiyalar;
- o'quv materialini didaktik jihatdan takomillashtirish va qayta ishlashga asoslangan pedagogik texnologiyalar;
- xalq pedagogikasi metodlaridan foydalanishga qaratilgan pedagogik texnologiyalar;

a) Pedagogik munosabatlarni insonparvarlashtirish va demokratlashtirishga qaratilgan pedagogik texnologiyalar.

Bu texnologiya o'qituvchi va o'quvchi shaxsi o'rtasidagi munosabatlarni mukammallashtirish, o'quvchi shaxsiga individual yondashish, ta'lim-tarbiya jarayonini demokratlashtirish, ta'lim mazmunini insonparvarlik g'oyalari bilan qamrab olishni nazarda tutadi.

b) O'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish va ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishga qaratilgan pedagogik texnologiyalar.

Bu texnologiya o'tilayotgan fanni (fizikani) o'qitishda o'quvchilarning bilish faoliyatini faollashtirish va ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini oshirish imkonini beradi. Bu texnologiyalar guruhni didaktik-o'yin, rivojlantiruvchi muammoli, modulli va kommunikativ ta'lim

texnologiyalarini o'z ichiga oladi.

c) Ta'lim jarayonini tashkil etish va boshqarishning samaradorligini oshirishga qaratilgan pedagogik texnologiyalar.

Mazkur texnologiyalar berilgan fanni o'qitishda ta'lim jarayonini maqsadga muvofiq tashkil etish va boshqarish orqali samaradorlikni oshirish imkonini beradi. Ularga dasturli o'qitish, differensial ta'lim, ta'limni individuallashtirish, guruhli va jamoaviy hamkorlik ta'lim texnologiyalari kiradi.

d) O'quv materiallarini didaktik jihatdan takomillashtirish va qayta ishlash asosidagi pedagogik texnologiya. Bu texnologiya o'quv materialini didaktik jihatdan takomillashtirish va qayta ishlash orqali o'quvchilarning bilimlarini o'zlashtirish samaradorligini oshirish, aqliy faoliyatni bosqichma-bosqich shakllantirish orqali mustaqil va erkin fikrlashni rivojlantirishni nazarda tutadi.

e) Xalq pedagogikasi metodlaridan foydalanishga qaratilgan pedagogik texnologiya. Ushbu texnologiya shaxs kamoloti va tabiiy rivojlanish ta'lim-tarbiya jarayonining uzviyligiga asoslangan tarbiya texnologiyalaridan iborat. Fizika fanini o'qitishda mazkur texnologiyalardan foydalanish o'quvchilarni mustaqil ona Vatanga sadoqat, milliy va umuminsoniy qadriyatlarga hurmat ruhida tarbiyalash, ular ongida milliy istiqlol g'oyalarini singdirish imkonini beradi. Ko'rsatib o'tilgan pedagogik texnologiyalar ta'lim jarayonida lokal(modul) va xususiy metodik darajada qo'llaniladi.

Fan o'qituvchisi o'quvchilarning bilish faoliyatini tashkil etish va boshqarishni takomillashtirish maqsadida avval darsning ma'lum bosqichida lokal darajada qo'llashi maqsadga muvofiq.

Xususiy metodik darajada darsning barcha bosqichlari pedagogik texnologiya talablari asosida tashkil etiladi. Bunda o'qituvchi o'rganiladigan mavzuning ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlantiruvchi maqsadlaridan kelib chiqqan holda qaysi texnologiyadan foydalanish, mazkur texnologiya asosida o'quvchilarning bilish faoliyatini tashkil etishning o'ziga xos xususiyatlari, darsda o'quvchilarning bilishi lozim bo'lgan o'quv topshiriqlari, o'quvchilarning o'zlashtirgan bilimni nazorat qilish va baholash mezonini belgilash lozim. Shunday qilib, berilgan fanni o'qitishda qaysi texnologiyalardan foydalanish shu fanning xususiyatiga, mazmuniga va boshqa omillarga bog'liq bo'lib, berilgan mavzu uchun biror bir pedagogik texnologiyadan foydalanish tavsiya etiladi. Endi shu texnologiyalarga qisqacha to'xtalib o'taylik.

“Mexanikada saqlanish qonunlari” mavzusiga oid SWOT jadvalini to'ldiring.

SWOT — tahlil nomlanishi inglizcha bosh harflardan olingan:

Strengths — kuchli tomoni;

Weakness — kuchsiz tomoni;

Opportunities — imkoniyatlari;

Threats — foydalanishdagi xavflar, qiyinchiliklar, muammolar.

SWOT - tahlil jadvali

S	W
O	T

«LOYIHALASH» metodining tuzilmasi

Talabalarning individual yoki guruhlarda belgilangan vaqt davomida, berilgan vazifa bo'yicha rejalashtirish, tashkillashtirish va natijalarni baholash ishlarini olib

‘Sharlarning o'zaro ta'siri’ bo'yicha muammoli vaziyat

Tavsifi

Guruhlar muammoli vaziyatning kelib chiqish sabablarini aniqlaydilar.

Guruhlar muammoli vaziyatning oqibatlarini to'g'risida fikr yuritadilar

Guruhlar muammoli vaziyatni yechish yo'llarini ishlab chiqadilar. Bu metoddan asosan Fizikadan amaliy mashg'ulotlarda, masalalar yechishda qo'llanilsa samarali natijaga erishiladi.

Muammoli Vaziyat” Metodi

Ta’lim oluvchilarda muammoli vaziyatlarning sabab va oqibatlarini tahlil qilish hamda ularning yechimini topish bo’yicha ko’nikmalarini shakllantirishga qaratilgan metoddir

Adabiyotlar

1. B.L. Farberman «Ilg‘or pedagogik texnologiyalar» T. «FAN», 2000 yil.
2. N.X. Avliyoqulov «Zamonaviy o‘qitish texnologiyalari» T. 2001 yil.